

Riksantikvaren
Dronningsgate 13
Postboks 8196 Dep.
0034 Oslo

Bergen 22. desember 03

SØKNAD OM DISPENSASJON TIL Å UTFØRE AVGRENSA ARKEOLOGISKE UNDERSØKINGAR AV MELLOMALDERBUSETNAD I JOSTEDALEN

Arkeologisk institutt ved Universitetet i Bergen søker med dette om dispensasjon etter kulturminnelovas § 8.1. ledd til å føreta arkeologiske registreringar og granskingar i form av mindre sjaktegravningar i utvalde strukturar som ledd i ei arkeologisk undersøking i Jostedalen i Luster kommune, Sogn og Fjordane.

Målet med registreringa er å få betre kunnskap om busetnadsutviklinga i Jostedalen fordi dalen er kjent for å ha lege fullstendig øyde i seinmellomalderen. Det er få skriftlege kjelder å byggje på, og ei arkeologisk undersøking av jordbruksspor vil kunne kaste lys over busetnaden og ressursutnytting før og etter svartedauden. Denne undersøkinga er lekk i eit større prosjekt som har som mål å kartleggje Jostedalen si historie, der Jostedalen sogelag er prosjektleiar, og der Arkeologisk institutt vil ha ansvaret for den arkeologiske delen av undersøkinga.

Arkeologisk institutt har, med arkeologane Bård Gram Økland og Gunhild Berge Stang, som eit fyrste steg gjennomført eit forprosjekt i Jostedalen i oktober 2003 (sjå rapport, vedlegg 1). Det vart då overflateregistrert åkerreiner, åkerhakk, teiggrensar, steingjerder, bakkemurar og vegfar. Dei mest interessante vart målt inn med GPS. Kart med desse punkta vil bli ettersendt like over nyttår. Denne type strukturar krev relativt beskjedne inngrep med mindre sjakter, men innehar likevel eit stort informasjonspotensial. Med utgangspunkt i dei innmålte strukturane, nyttast vanleg standard for registrering, dokumentasjon og innberetning, slik det m.a. er vanleg ved Bergen museum.

Avhengig av finansieringa, ser Arkeologisk institutt for seg tre alternativ for ei arkeologisk undersøking, gradert etter kor kostnadsnevrande dei vil vere. Det er gjort greie for desse alternativa i vedlegg 1. Vi søker med dette om å få løyve til å gjennomføre undersøkingane i høve til maksimalråma, alternativ 1.

Oppstartinga av prosjektet må skje sommarhalvåret 2004. To mastergradsstudentar, Ann Katrine Sivertsen og Anne Mette Haugen, under rettleiing av professor Ingvild Øye ved instituttet, skal nytte materiale frå dette prosjektet til mastergradsoppgåvene sine og dei skal sjølv delta i feltarbeidet. Denne delen av prosjektet er med i alle dei tre alternativa. Av hensyn

til studieprogresjon vil det difor vere naudsynt at feltarbeidet kjem i gong seinast i mai månad 2004. Det er difor viktig at søknaden vert handsama så raskt som mogleg.

Arkeologisk institutt vonar at Riksantikvaren finn prosjektet nyttig og interessant og gjev løyve til gjennomføre dei avgrensa arkeologiske inngrepa. Om det er naudsynt med meir informasjon, står instituttet til teneste.

Vedlegg: 1

Lars Forsberg
Styrar/professor

Kopi: Sogn og Fjordane fylkeskommune, kulturavdelinga
Bergen museums Kulturhistoriske samlingar

Vedlegg 1

Rapport frå forprosjektet ”Den fyrste busetnaden i Jostedalen”.

Det er utarbeidd ei prosjektskildring med sikte på ei arkeologisk gransking av gardsbusetnaden i Jostedalen for å finne spor etter den eldste busetnaden der. I dette prosjektet ligg det inne eit forprosjekt som skal gå gjennom eksisterande kjelder og greie ut kvar det vil vere mest aktuelt å gjere arkeologiske granskingar, samt vurdere dette i høve til budsjett og finansiering.

Problemstillingane

Hovudproblemstillingane for prosjektet er:

- Når vart gardane i Jostedalen etablerte, og har gardane som me kjenner i dag lik lokalisering som gardane før svartedauden?
- Når tok ein til med jordbruk og dermed permanent busetnad i dalen?
- Korleis har utviklinga mot fast busetnad føregått?
- Tyder den spesielle eigedomsstrukturen i mellomalderen på rask kolonisering?
- Låg Jostedalen totalt øyde under svartedauden eller var nokre deler av dalen framleis i bruk?
- Når vart dalen busett att etter krisa i seinmellomalderen?

Målet for forprosjektet er:

- Vurdert i høve eksisterande kjelder, finne ut kva type strukturar som eignar seg best til å kaste lys over hovudproblemstillingane?
- Undersøkje kvar me finn strukturar som fortel om den eldste gardsbusetnaden versus den eldste faste busetnaden?
- Utarbeide prioriteringsliste, basert på romleg spredning i dalen, økonomi, utsagnskraft/informasjenspotensiale.

Gjennomgang av skriftlege kjelder, foto, kart, og tidlegare funn

1. Eldre skriftlege kjelder

Mellomalderdiploma som nemner gardane Kruna og Krogilja frå 1318/19 og 1322/23, prestlønslista frå 1596 og skattematrikkelen frå 1647,

2. Arkeologisk kjeldetilfang

Ei mellomalderøks frå garden Kjerrvik (B 11567). Ei åkerrein frå garden Lie har datering til yngre jernalder.

3. Nyere tids kjelder

Før synfaringane gjekk me gjennom bygdebok og utskiftingskart. På bakgrunn av dette eliminerte me vekk dei bruk og områder som truleg berre har nyaretids strukturar slik at det skulle bli lettare i felt å kome på spor av eldre strukturar som gamletun og storåkrar.

Konklusjon

Utfrå dei kjelder me kjenner er det Kruna, Krokilja, Lie og moglegvis Kjerrvik som peikar seg ut som meir eller mindre sikre mellomaldergardar. Sidan det er nemnd ein prest i mellomalderdiploma, tyder det på at gardsbusetnaden i dalen må ha hatt eit visst omfang i mellomalderen siden han kunne holde ein prest.

Synfaringane

Underteikna, Gunhild Berge Stang og Bård Gram Økland, var på synfaring i fire dagar, 15-18/10-03. I løpet av desse dagane gjekk me over samtlege gardar, og ved hjelp av kart, bygdebok og munnlege informantar målte me inn tilsaman 133 punkt der det kan vere aktuelt å gjere arkeologiske inngrep. Sjå tabell til slutt i rapporten. Førarbeidet med eliminering av nyare bruk, hjalp oss til å lettare identifisere eldste gardkjerna på dei historiske kjende gardane. Det viste seg at tuna har vore flytta på ein del av gardane. Deretter leita me etter jordbruksstrukturar som åkrar, geiljar og utmarksgjerde i nærleiken av det me meiner må vere dei eldste gardskjernene. Me har særleg lagt vekt på åkrar som på folkemunne i dag vert kalla for storåkeren fordi slike åkrar ofte gjev gamle dateringar og kan lettast knytast til den historisk gardsstrukturen.

Vegen vidare – prioritering av undersøkte område

Arkeologisk institutt ved Universitetet i Bergen står fagleg ansvarleg for prosjektet, med delegert ansvar lagt til arkeologane Gunhild Berge Stang og Bård Gram Økland.

Strukturane skal undersøkjast ved sjakter ca 1 meter breie og opp til 4 meter lange. Det skal takast ut C-14 dateringar frå dei ulike stratigrafiske lag i profilane. Det same gjeld pollenprøvar og makrofossiler. Dateringsprøver vil bli sendt til NTNU i Trondheim, det er ikkje avklara enno kven som skal utføre dei pollenbotaniske analysane. Sjaktinga vil føregå delvis manuelt og delvis maskinelt. Underteikna har ansvar for all dokumentasjon i felt. I tillegg skal det gjerast ei grundigare kartlegging av kulturlandskapet i Jostedalen, særleg vegfar. Resultata frå undersøkingane skal sjåast i samheng med tidlegare undersøkingar frå området, då særleg i Breheimen. Prosjektet vil òg sjå dei arkeologiske resultat i lys av resultat tilhøyrande andre fagdisiplinar som botanikk, geologi og filologi.

Med bakgrunn i registreringane har me gjort eit prioriteringsliste over kva gardar som me helst ynskjer å granske nærare, samt kva strukturar på kvar einskild gard som er mest interessant. Me ser for oss tre alternativ som har ulik økonomisk kostnad.

I alle alternativa ligg det inne to granskingar som vert gjort av to mastegradsstudentar ved Arkeologisk institutt (UiB): Ann Katrine Sivertsen og Anne Mette Haugen. Professor Ingvild Øye vil vere studentane sin rettleiar, og ho vil også sitte i prosjektet si referansegruppe. Den eine mastergradsoppgåva vil ta for seg 1-3 gardar ved hjelp av 10 sjakter og 20-30 C14 dateringar. Den andre oppgåva studere ferdelsveggar i Jostedalen. Også her med 10 sjakter og 20-30 C14 dateringar. Ein tek sikte på at dei to studentoppgåvene vert gjennomført uansett kva alternativ prosjektet elles ender opp med.

Alternativ 1.

Dette er det mest omfattende og kostnadskrevjande alternativet. Her undersøker me samtlege gardar i dalen med 2 sjakter på kvar gard i gjennomsnitt. I tillegg utvider med undersøkingane

med tilsaman fire sjakter på dei fem mest interessante gardane. Gjennomsnitt to dateringar pr sjakt pr sjakt. I tillegg kjem pollenprøver.

Grunngjeving: med dette alternativet vil me kunne tidfeste opptaking av gard og jordbruksdrift i heile dalen. Ved å gå grundigare inn på nokre av gardane vil me kunne belyse dei nemnde problemstillingane djupare.

Gardane som vil bli granska er:

1. Myklemyr, øvre
2. Kruna
3. Fossen
4. Lid
5. Vamberg
6. Prestegarden, inkludert Nes
7. Haugen
8. Espe
9. Mjælvær
10. Grov
11. Fåberg
12. Bruheim
13. Nedrelid
14. Bergset
15. Kreken
16. Åsen
17. Ormberg
18. Bjørk
19. Yttri
20. Kjerrvik
21. Snøtun
22. Hellegard
23. Gjerde
24. Sperle
21. Ormbergstøl
22. Bakken
- 23 Krokjelen
24. Elvekrok

Alternativ 2

14 gardar, dvs. om lag. annankvar gard. To sjakter på halvparten av dei undersøkte, og ei sjakt på resten. To dateringar og to pollenprøver pr sjakt gjennomsnittleg

Grunngjeving: Med ei slik undersøking ivaretek me det romlege perspektivet, men går ikkje i djupna i same grad som alternativ 1. Dette vil sjølvsagt ha konsekvensar for tolking og analyse.

Gardane som vil bli granska er:

1. Myklemyr, øvre
2. Kruna
3. Fossen

4. Lid
5. Vamberg
6. Prestegarden, inkludert Nes
7. Haugen
8. Espe
9. Mjælvær
10. Grov
11. Fåberg
12. Bruheim
13. Nedrelid
14. Bergset

Alternativ 3

Dette er det minst omfattande og rimelegaste alternativet. Her legg me ca. to sjakter på dei 5 mest interessante gardane. Får utført 3 dateringar gjennomsnitt pr sjakt. I tillegg kjem pollenprøver. Ulempen med dette opplegget er at sjansen for at den romlege representativitetn vert svekka og ein får eit mindre detaljert bilete av busetnadsutviklinga. Gardane som vil bli granska etter alternativ 3, er:

1. Myklemyr, øvre
2. Kruna
3. Fossen
4. Lid
5. Vamberg

Bergen i desember 2003

Gunhild Berge Stang

Bård Gram Økland